

თამარ ცაგარელი,

ხელოვნებათმცოდნეობის დოქტორი, საქართველოს შოთა რუსთაველის თეატრისა და კინოს სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

ბალეტი – როგორც ცნობიერების ნაკადი

XX საუკუნის დასაწყისში, ამერიკაში „Modern Dancing“-ის პროფესიული განვითარება, ცეკვის ამ ფორმის, როგორც თეორიული, ისე პრაქტიკული სწავლების მეთოდების არსებობას უკავშირდება. ანუ, შესაძლებელია ითქვას, რომ კარგი ნიადაგი იყო შექმნილი და ამიტომაც, გასაკვირი არ არის, რომ ის წინ უსწრებს კლასიკურ ბალეტს.

„Modern Dancing“-ი წარმოიშვა პროტესტის ნიშნად. ეს იყო განაცხადი ევროპული ბალეტის წინააღმდეგ. ცნობილია, რომ კლასიკური ბალეტი მრავალი კომპონენტისგან შედგება. ის იყენებს მდიდარ, დამუშავებულ მასალას ძლიერი არსებული რიტმული ფორმების საფუძველზე. აღნიშნული საუკუნის 20–30-იან წლებში, ამერიკაში ქორეოგრაფიული ხელოვნება ცვლილებების ზღვარზე იმყოფებოდა. ვინც კლასიკური ბალეტის „ლექსიკონით“ მუშაობდა, ცდილობდა შეეცვალა მისი „სინტაქსი.“ მოცეკვავეებმა, როდესაც ფიზიკურად ჩამოშორდნენ ევროპულ კლასიკურ ტრადიციას (იგულისხმება ემიგრანტები), დაიწყეს თანამედროვე ქორეოგრაფიის შესწავლა. ამ გზას დაადგა ჯორჯ ბალანჩინი. იგი იმ სამყაროში აღმოჩნდა, სადაც ბალეტს არ სურდა ყოფილიყო წარსულის კლასიკური ქორეოგრაფია, ხოლო თავად კლასიკურ ბალეტს არ სურდა ყოფილიყო სიუჟეტური. აბსტრაქტული ბალეტი განცალკევებული იდგა. ანტიბალეტი ყველაფერს უარყოფდა. XX საუკუნის სკეპტიკური ამერიკა, ევროპასთან შედარებით, უფრო ღია აღმოჩნდა ხელოვნებაში ახალი იდეების მისაღებად.

ცნობილია, რომ სასცენო ცეკვისადმი ორი ძირითადი მიდგომა არსებობს: აკადემიური და ექსპრესიული. აკადემიური ცეკვა ეძღვნება სტილის შენარჩუნებას, წარმოადგენს მოქმედების წესების კოდს. მისი მიზიდულობა გამომდინარეობს სიახლოვიდან, ცნობადობიდან და მისი მოულოდნელობა მოსალოდნელია. მაყურებელი დადის აკადემიურ ცეკვაზე, რომ დატკბეს ქორეოგრაფიული

ოსტატობით, შეახსენოს სამყაროს სრულყოფილება არასრულყოფილ დროშიც კი. რასაკვირველია, მაყურებელიც განსაზღვრულია მათით, ვისაც აკადემიური ცეკვის ენის გაგება შეუძლია და ტაშს უკრავს გზავნილს. უმეტესი ევროპული სასცენო ცეკვა აკადემიურია. როგორც აღმოსავლეთის სამეფო კარის ცეკვები, და შესაძლოა, ძველი ბერძნული რიტუალები. ევროპელებისათვის ბალეტი ცერემონიალის და მორალის სიმბოლოა ექსპრესიულ ცეკვაში, სტილი არის მხოლოდ ერთ-ერთი საშუალება ადამიანის იდეის გადმოსაცემად.

„ცეკვას შეიძლება უნდოდეს იმ საზოგადოების დანგრევა ან გამთლიანება, საიდანაც თავად ცეკვა იზადება, მაგრამ, ნებისმიერ შემთხვევაში, აპროტესტებს, თუ მხარს უჭერს, უგულვებელყოფს აკადემიური წესების კოდს, მისი მაყურებელი ელის მოულოდნელ გამოცხადებას“.¹

უმეტესად, ამერიკული ცეკვა ექსპრესიულია იმ გაგებით, რომ ის ახალი ფორმების ძიებაშია, იდეების გამოსახატავად ან ძველი ფორმების შესაცვლელად, რომლებიც ხელს უშლიან იდეების გამოხატვას. იდეები შეიძლება შეიცავდნენ ვიზუალურ, მუსიკალურ, კინეტიკურ და სხვა არავერბალურ მხატვრულ ჩანაფიქრებს, ასევე ინტელექტუალურსაც. ევროპაში დაბადებული ბალეტის ქორეოგრაფები, რომლებმაც დიდი წვლილი შეიტანეს ამერიკული ცეკვის განვითარებაში, იყვნენ ექსპერიმენტატორები. ისინი სრულ წარმატებას ვერ აღწევდნენ თავიანთ ქვეყნებში არსებული დამაბრკოლებელი გარემოებების გამო, რომლის საუკეთესო მაგალითს თვით ჯორჯ ბალანჩინი წარმოადგენდა.

როდესაც ბალანჩინი ამერიკას ესტუმრა და სამუდამოდ დარჩა იქ, ამერიკელებს უკვე ჰქონდათ უამრავი საკუთარი სასცენო ცეკვები: ვოდვეილებში, მენესტრელებისა და ვარიეტე შოუებში, Opera house-ი მიუზიკ ჰოლის ხშირი მასპინძელი გახდა: ეგზოტიკური ცეკვები, tap-dancing-ისა თუ ბალეტის მოცეკვავეები ერთ სასცენო სივრცეში ცეკვავდნენ. ამერიკელებისთვის კლასიკური ბალეტი ერთგვარი გასართობი ხასიათის ცეკვა გახლდათ.

ბალანჩინმა პეტერბურგი დატოვა, როგორც ჩამოყალიბებული ქორეოგრაფმა. მან შექმნა კლასიკური ბალეტის ახალი

¹ Brian Seibert. CRITIC’S PICK – History, Rarity and an Odd, Fascinating Solo - <https://www.nytimes.com/2020/02/07/arts/dance/new-york-city-ballet-review.html>;

ლექსიკონი, შეცვალა საბალეტო ენა, მოცეკვავებს მისცა შეუზღუდავი თავისუფლება ინდივიდუალურობის გათვალისწინებით. იგი აღმოჩნდა, როგორც ნოვატორი, ასევე კლასიკოსი ქორეოგრაფი. ამის საუკეთესო მაგალითია მისი სპექტაკლი „სერენადა“ (კომპოზიტორი – პეტრე ჩაიკოვსკი), რომლის პრემიერა 1935 წლის 1 მაისს ნიუ-იორკში, თეატრ ადელფში (Adelphi Theatre), „Belly Dance“ დასის შესრულებით გაიმართა (თბილისში ბალეტი 1962 წელს იყო ნაჩვენები). სწორედ, აქედან იწყება მისი, როგორც ქორეოგრაფის ნეოკლასიციზმი, სივრცის, მოძრაობის, მუსიკის, ფერისა და განათების ესთეტიკის გამოყენებით. იგი ახერხებდა, ტრადიციის შენარჩუნებით, ახალი ქორეოგრაფიული სტრუქტურა შეექმნა. ის პოულობდა ცეკვის შესაბამისობას არა მხოლოდ რიტმთან, მეტრთან, მუსიკალური ნაწარმოების ჰარმონიასთან, არამედ ინსტრუმენტების ტემბრთანაც. სტრავინსკი წერდა, რომ ბალანჩინის ქორეოგრაფია შესაძლებლობას იძლევა „თვალებით გესმოდეს მუსიკა“¹ და აღმოაჩინო მასში ახალი ნიუანსები.

ბალეტი „სერენადა“ თითქოს ჰგავს ცნობიერების ნაკადის მონოლოგს, იმპრესიონისტულ მხატვრობას. ქორეოგრაფიული კლასიციზმი ვლინდება ილეთების ძირითადი ლექსიკონით, მისი შესაფერისი სივრცით, განათებითა და ფერით. ბალეტის ფორმა თავისთავად უნიკალურია. წამყვანი მოცეკვავების განლაგება და გამოყენება არ იმეორებს არც ერთ არსებულ მოდელს, ნაწარმოების არსი, მისი ესთეტიკა და გზავნილი იდუმალია. ბალეტი „სერენადა“ სავსეა მძაფრი, სახიფათო შემთხვევებით და მოაქვს ფარული დინებები, შიშისა და შფოთვის გარეშე. ცეკვა, თავისთავად, მშვიდი და გამჭვირვალეა, მაშინაც კი, როცა ტემპი მატულობს. მუდმივი ცვალებადობა დიდ შთაბეჭდილებას ქმნის. სპექტაკლის დასაწყისში უცნობია, თუ ვინ არის მთავარი მოცეკვავე, ბალანჩინი ამას არ გვეუბნება. მოცეკვავების პარტია განსაზღვრული არაა. პარტიის განვითარება და მისი ურთიერთობა პარტნიორებთან ცეკვის დასასრულს იკვეთება, სადაც ის, მთავარი მოცეკვავე, ახალ როლში წარმოდგება.

ჯორჯ ბალანჩინი თავს არიდებს ვარსკვლავურ სისტემას ბალეტში. იგი იყენებს ორ ტაქტიკას, რაც ნათლად იკვეთება

¹ Balanchine And Stravinsky: An Innovative Partnership: Two Innovators, Risk Takers, and Masters of their Art Forms - <https://www.sfballet.org/balanchine-and-stravinsky-an-innovative-partnership/>

„სერენადაში“. კორდებალეტს აქვს ვარსკვლავური ფუნქცია, ხოლო, პა-დე-დეს მონაცვლეობა ანსამბლით ხდება. მოცეკვავეების მოძრაობით ასიმეტრიული დიზაინი იქმნება, რომელიც დიაგონალური ხაზით ვითარდება და შემდგომ კი, პირუკუ.

ბალეტი „სერენადა“ იმავე სახელწოდების – სერენადა დო-მაჟორის – მიხედვითაა შექმნილი. მიუხედავად იმისა, რომ ჩაიკოვსკის ეს ნაწარმოები ბალეტისთვის არ დაუწერია, ქორეოგრაფი ისე ავითარებს მთავარ თემას, იმგვარად ქმნის სხვადასხვა ემოციისა და სიტუაციების არსებობას, რომ ნაწარმოების ოთხივე ნაწილი საცეკვაო ხასიათის სტრუქტურად გარდაიქმნება. იქმნება შთაბეჭდილება, რომ ბალეტს აქვს საკუთარი სიუჟეტი, გარეგნულად „სუფთა“ ცეკვა ქმნის თავისებურ თხრობას და როგორც მაყურებელმა, შემიძლია განვასხვავო ჩემი მუსიკა და ჩემი ცეკვა. დამეთანხმებით, რომ არაპროგრამირებულ მუსიკალურ ნაწარმოებში აუცილებელი არ არის სიუჟეტი, ესთეტიკური სიამოვნება რომ მოგანიჭოთ. მოცარტის სიმფონიებით, ჩვენ, არანაკლებ სიამოვნებას ვიღებთ, ვიდრე ბეთჰოვენის სიუჟეტური სიმფონია „პასტორალი“. ბალანჩინი ქორეოგრაფიის საშუალებით „სერენადაში“ გამოხატავს მუსიკალური პიესის თავისებურ გაგებას. ეს ბალეტი მისი პირველი დადგმა იყო შეერთებულ შტატებში, მას შემდეგ, როცა უკვე ჩამოყალიბებული აქვს თავის სკოლა ნიუ-იორკში ლინკოლნ კერტაინის და ედუარდ უორბერგის დახმარებით. „სერენადა“ იმ გაკვეთილების შედეგია, რომელთაც ის სტუდიაში ასწავლიდა. მისი სცენური ოსტატობის არსი გახლდათ სიახლის შეგრძნება ცეკვაში, ის, რაც მანამდე არ არსებობდა თავისუფლებისმოყვარე ამერიკაში. აშკარაა, რომ ქორეოგრაფი მოკლე, შემთხვევითი ეპიზოდების, დრამატული დაძაბულობის, თეატრალურობის მინიჭების წყალობით ერთ მთლიანობაში მუსიკასთან იყო სინქრონიზირებული. სპექტაკლის ყურებისას შთაბეჭდილება გრჩება, რომ ამ ბალეტის საიდუმლო სიუჟეტია, რაც სრულად ცდება რეალობას. „სერენადაში“ მოცეკვავეები უბრალოდ მოძრაობენ შესანიშნავი მუსიკის თანხლებით. ბალეტის ერთადერთი სიუჟეტი კი – სერენადის მუსიკაა – ცეკვაა მთვარის შუქზე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- Brian Seibert. CRITIC’S PICK – History, Rarity and an Odd, Fascinating Solo.
<https://www.nytimes.com/2020/02/07/arts/dance/new-york-city-ballet-review.html?>
- Balanchine And Stravinsky: An Innovative Partnership: Two Innovators, Risk Takers, and Masters of their Art Forms - <https://www.sfballet.org/balanchine-and-stravinsky-an-innovative-partnership/>

Tamar Tsagareli,
PhD. Associated Professor,
Shota Rustaveli Theatre and Film Georgia State University
Curator of Vakhtang Chabukiani Memorial House-Museum of
the Union of Tbilisi Municipal Museums

BALLET – AS A STREAM OF CONSCIOUSNESS

Summary

Developed in the 20th century, primarily in the United States and Germany, modern dance resembles modern art and music in being experimental and iconoclastic. Modern dance began at the turn of the century;

Each rebelled against the rigid formalism, artifice, and superficiality of classical academic ballet and against the banality of show dancing. Each sought to inspire audiences to a new awareness of inner or outer realities, a goal shared by all subsequent modern dancers.

The form of dance style known as „modern dance“ is an artistic dance form that allows free movement based on choreography that seeks to provide the audience with a subject and theme. Modern dance performers created this free form style to allow older dancers to continue to dance long after their ballet dance careers ended. Loie Fuller, Isadora Duncan and Eleanor Anderson first performed modern dance publicly by the 1880s. These are the first modern dancers who paved the way for uninhibited freedom in dance. The point of modern dance is to allow the audience to see the “story” modern dancers create.

It has been believed that modern dance is merely “free form” ballet. The reality is that modern dance technique relies heavily on the ability to use the entire body to form the dance theme while following classic styles of modern dance steps. Modern dance is not contemporary dance or lyrical dance. It has a syllabus that uses the

names of the most famous modern dance choreographers like Jose Limon, Martha Graham and Cunningham. Thus, the modern dance syllabus contains classic techniques such as: Cunningham, Limon, Graham, Release.

Most of the actual modern dance steps have French ballet names like *chasse*, *coupe*, *pas de bouree*” and *“tendu.”* Borrowing some of the movements of modern jazz, modern dancers also perform arabesque extensions, *chaine* turns and use certain of the ballet positions of the arms and feet. Today’s modern dance themes often are based on certain pieces of classical movement like the stunning modern dance artistic director and former Alvin Ailey dancer who performed „Cry.“